

İSLAM'IN AHLAK İLKELERİNİN TOPLUMA YANSIMALARI
REFLECTIONS OF THE ISLAMIC CONCEPT OF ETHICS ON SOCIETY

Prof. Dr. Osman KABAKÇILI

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,

Temel İslam Bilimleri, Tefsir, Bilecik.

Ahmet Salih IŞIKTAŞ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Bilecik.

ÖZET

Bu makalede, İslam inancı ve ahlakının sosyoekonomik hayatta yaşanan dönüşüme olan katkısı incelenmiştir. İslam inancı ve ahlakı, Müslümanların kimliğini şekillendiren temel unsurlardır ve İslam toplumsal ve ekonomik hayatta gerçekleşen değişimlerde önemli bir rol oynamıştır. İslam dönemi, İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'an'ın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vahiy edildiği dönemi ifade eder. Bu dönem, Arap Yarımadası'nda yaşanan toplumsal, ekonomik ve siyasi yapıdaki birçok değişikliğe tanıklık etmiştir. İslam'ın inanç ve ahlakı, o dönemde toplumun farklı kesimlerinde derin bir etki yaratmıştır. Özellikle İslam'ın tebliğ edilmesiyle birlikte, toplumda adalet, merhamet, cömertlik gibi ahlaki değerlerin önemi vurgulanmış ve bu değerlerin yaşantıya geçirilmesi teşvik edilmiştir. İslam'ın öğretileri, toplumda yardımlaşma, dayanışma ve insanların birbirine saygı göstermesi gibi davranışları teşvik etmiştir. Sosyoekonomik açıdan bakıldığında, İslam'ın getirdiği ilkeler ve uygulamalar da önemlidir. Zekat, infak gibi ekonomik kurallar ve sosyal yardımlaşma sistemleri, toplumda sosyal adaletin sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda, İslam'ın faizsiz ekonomiye verdiği önem, ekonomik dengenin korunması açısından etkili olmuştur. İslam inancı, toplumda birçok değişikliğe yol açmış ve İslam'ın inanç ve ahlakı, bu değişim sürecinde önemli bir rol oynamıştır. İslam'ın getirdiği ahlaki değerler ve ekonomik ilkeler, Müslümanların kimliğini şekillendirmiş ve toplumda adalet, merhamet ve dayanışma gibi değerlerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bu nedenle, İslam inancı ve ahlakının sosyoekonomik hayatta yaşanan dönüşüme olan katkısı büyüktür. Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Çalışmamız sonucunda İslam inancı ve ahlakının toplumsal hayata yön verme ve dönüştürme noktasında önemli olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İslam, ahlak, değerler eğitimi, toplum.

ABSTRACT

In this article, the contribution of Islamic faith and morality to the transformation in socioeconomic life is examined. Islamic faith and morality are the fundamental elements that shape the identity of Muslims, and Islam has played an important role in the changes in social and economic life. Islamic period, the Holy Book of Islam, the Quran. It refers to the period when it was revealed to Muhammad (pbuh). This period witnessed many changes in the social, economic and political structure in the Arabian Peninsula. The faith and morality of Islam had a profound impact on different segments of society at that time. Especially with the propagation of Islam, the importance of moral values such as justice, mercy and generosity in society was emphasized and the implementation of these values was encouraged. The teachings of Islam have encouraged behaviors such as cooperation, solidarity and respect for each other in society. From a socioeconomic perspective, the principles and practices brought by Islam are also important. Economic rules and social assistance systems such as zekat and infaq have contributed to ensuring social justice in society. At the same time, the importance that Islam attaches to interest-free economy has been effective in maintaining economic balance. The Islamic faith has led to many changes in society, and the faith and morality of Islam have played an important role in this process of change. The moral values and economic principles brought by Islam have shaped the identity of Muslims and

contributed to the strengthening of values such as justice, compassion and solidarity in society. For this reason, the contribution of Islamic faith and morality to the transformation in socioeconomic life is great. Comprehensive analysis, one of the qualitative research methods, was used as a method in the research. As a result of our study, it was seen that the extent to which Islamic faith and morality directs and supports social life is important.

Keywords: Islam, morality, values education, society.

GİRİŞ

Din, Yüce Allah tarafından gönderilen ilahi kuralların bütünü olarak kabul edilir. Bu ilahi kuralların benimsenip yaşanması dindarlık olarak adlandırılır. Dini değerleri hayata geçiren birey ve toplumlar ise dindar kişi ve toplum olarak tanımlanır. Ahlak, ise bireyin Yüce Yaratıcı'ya, kendisine, diğer insanlara ve varlıklara karşı sorumluluklarını yerine getirmesi olarak tanımlanır. Ontolojik olarak, ahlak insanlık için evrensel bir değerdir. İnsan, iç dünyasındaki duyguların yanı sıra eğitim, din, kültür ve sosyal çevresiyle birlikte var olan bir varlıktır. İnsanın ahlakını şekillendiren etkenlerden biri de dindir. İslam'a göre, ahlak hem dinin bir parçasını oluşturur hem de dinden ciddi şekilde etkilenir. Bu nedenle, ahlakın dinle bağlantılı olarak düşünülmesi gerekir. İslam dininde ahlak, dini öğretiler ve prensiplerle şekillenir ve insanların hayatlarında önemli bir rol oynar. Dinin öğretileri, insanların doğru ve adil bir şekilde davranmalarını teşvik eder ve toplumsal düzenin sağlanmasına katkıda bulunur. Dolayısıyla, din ve ahlak arasında sıkı bir ilişki vardır ve ahlak, dinin öğretileriyle derinlemesine bağlantılıdır. İnsanların ahlaki davranışları, dinin öğretileri doğrultusunda şekillenir ve dini değerlerin hayata geçirilmesiyle güçlenir. Bu nedenle, dinin ahlaki boyutu, insanların karakter gelişiminde ve toplumsal uyumun sağlanmasında önemli bir rol oynar.⁸²

1. Ahlak

Ahlak kelimesi, Arapça "hulk" kelimesinin çoğulu olan "ahlak" kelimesinden türemiştir. Türkçede kısaca, "Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları" olarak tanımlanır. Günlük dilde ise ahlak, kullanıldığı bağlama göre değişen bazı anlamlar kazanır. Genellikle, insanların karakter yapılarını (huy) ifade edecek şekilde kullanılır. Bir kişinin "iyi" veya "kötü" olması, ahlaki veya ahlaksız olduğunu belirtir. Özetle, ahlak kavramı toplumsal normları, davranış biçimlerini ve kuralları ifade ederken aynı zamanda insanların karakter yapılarını da temsil eder. İyi veya kötü davranışlar ahlaki veya ahlaksızlık bağlamında değerlendirilir ve bu değerlendirme ahlaki kurallara uygunluğa göre yapılır.⁸³

Ahlak, bireyin toplumsal hayatında son derece önemli bir kavramdır. Toplum içindeki ilişkilerde sürekli olarak önemini hissettirir ve özellikle toplumsal hayatta bir gereklilik olarak önemini korur. Toplum içinde yaşayan her birey için ahlak, sosyal ilişkilerin düzenlenmesi ve toplumsal uyumun sağlanması açısından kritik bir rol oynar. Ahlak, sadece bireyin kendi davranışlarıyla ilgili değil, aynı zamanda başkalarıyla olan ilişkilerini de etkiler. Dolayısıyla, toplum içinde yaşayan bireylerin ahlaki değerlere uygun davranması, toplumun genel huzur ve refahı için gereklidir. Ahlakın önemi, bireylerin bir arada yaşama zorunluluğundan kaynaklanır ve bu nedenle toplumsal alanda etkinliği sürekli olarak devam eder. Toplumsal dinamiklerin incelenmesi ve anlaşılması, ahlakın toplumsal boyutunun anlaşılmasını gerektirir. Çünkü ahlak, bireyin toplum içindeki rolünü, sorumluluklarını ve etkileşimlerini belirleyen önemli bir faktördür. Ahlaki değerler, toplumun normları ve beklentileriyle uyumlu olmalıdır ki toplum içinde huzur ve uyum sağlansın. Sonuç olarak, ahlakın toplumsal hayattaki önemi, bireylerin toplum içindeki ilişkilerini düzenlemesi ve toplumsal uyumu sağlamasıyla ilgilidir. Ahlaki değerler, toplumun temel yapı taşlarından biridir ve toplumun refahı için vazgeçilmezdir. Bu nedenle, ahlaki değerlere uygun davranışların teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması, toplumun sağlıklı bir şekilde işlenmesini sağlar.⁸⁴

⁸² Maksut Çetin, Dindarlık-ahlak ilişkisi ve dînî-toplumsal yansımaları. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, (13), 83-106.

⁸³ Selim Eren, İnanç ve sosyo-kültürel çevre etkileşimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 129-152.

⁸⁴ Ayşe Karaköse, Sosyolojik Yönüyle Ahlak. *Bilimname*, 23(2).

1.1.Ahlakın Toplumsal Kaynakları

İnsanlarda vicdan, ahlak duygusu, sağduyu, iyiyi ve doğruyu sevme, mantık, adalet hissi, görev bilinci gibi doğuştan mevcut ruhsal yetenekler bulunmaktadır. Bu yetenekler, insanın yapısında, doğasında ve benliğinde ahlaki bilinç ve duygunun varlığını temsil eder. Bu doğal ahlaki duygu ve bilinç, İslam literatüründe "fitrat" olarak adlandırılır ve insanların yaratılışında Hakk'ın tarafından bahşedilmiştir. Bu durumda bir değişiklik söz konusu değildir; çünkü bir hadiste "Her doğan bebek fitrat üzerine doğar" şeklinde ifade edilmiştir. İnsanlar yaptıkları işlerin amaçlarını bilir, iyi ile kötüyü ayırt eder, hangi davranışların takdir edileceğini, hangilerinin cezalandırılacağını seçebilirler. Bu nedenle, ahlak bilimi toplumların varlığıyla başlamıştır ve toplumdan bağımsız düşünmek mümkün değildir. İnsanlar arasında ortak ahlaki değerlerin varlığı, toplumların gelişimi ve düzeninin temelini oluşturur. Bu nedenle, ahlak bilinci ve duygusu, insanların sosyal ilişkilerini ve toplumsal yaşamlarını etkileyen temel unsurlardan biridir.⁸⁵

1.1.1.Hukuk

Hukuk, iki açıdan ele alınabilir: amaçsal ve işlevsel yönleriyle. İlk olarak, toplumsal düzenin sağlanması için bireyin diğerleri ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünü ifade eder. İkincisi ise, bu kurallara uyulmadığı takdirde devletin koyduğu yasalarla, yine devlet tarafından gerçekleştirilen düzenleyici kurallar topluluğunu içerir. Hukuk, hak ve haksızlığın ne olduğunu araştırır ve tanımlar. Örf ve adetlerin eksik kalan yönlerini tamamlayacak şekilde oluşturulsa da, hak konusunda değişmez prensiplere ulaşmak zordur. Bu nedenle, hak ve haksızlık kavramlarının zaman, mekân, ülkeler ve bireyler arasında değişebilen anlayışlara sahip olduğu kabul edilir. Her ülkenin hukukunun, o ülkedeki ahlak anlayışını yansıtmaması, hukukun temel prensiplerindedir. Hukuk, kurallarına uyulmamasını suç olarak tanımlar. Suç, genel olarak yapılması gerekeni yapmamak veya belirli bir ilişkide yapılmaması gerekeni yapmak şeklinde tanımlanır. Bu nedenle, hukukun işlevi, toplum içindeki düzenin sağlanması ve bireylerin haklarının korunmasıdır.⁸⁶

Bir toplumun oluşması ve sağlıklı bir şekilde işlemesi, sadece maddi değerlerin değil, manevi değerlerin de önemli bir rol oynamasıyla mümkündür. Bu nedenle, bir toplumda ahlaki değerlerin ve kuralların hâkim çoğunluk tarafından benimsenmesi önemlidir. Ahlaka uygunluğun belirlenmesinde dürüstlük, akıllılık, vicdan sahibi olmak ve normal zekâyaya sahip olmak gibi özelliklere sahip kişilerin ve belirli bir zaman diliminde toplumun genel olarak benimsediği ahlaki anlayışların ölçüt olarak kabul edilmesi gerekir. Toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilmemiş ahlaki kuralların dayatmacı bir şekilde uygulanmaya çalışılması, genellikle tepkiye ve olumsuz bir reaksiyona yol açar. Dolayısıyla, bir toplumda ahlaki değerlerin ve kuralların hâkim çoğunluk tarafından benimsenmesi ve kabul edilmesi, toplumun sağlıklı işleyişi ve uyumunun temelini oluşturur. Bu durum, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde dürüstlük, adil davranış, saygı ve empati gibi değerleri öne çıkarmasını ve toplumun genel refahını ve huzurunu artırır.⁸⁷

1.1.2.Din

İnsan toplumlarını birbirinden ayıran en önemli özelliklerden biri, dil ve din birliğidir. Aynı dil ve dinin paylaşılması, bir topluluğun kimlik ve kültürünü belirleyen temel unsurlardan biridir. Bununla birlikte, coğrafi şartlar da önemli bir faktördür ve insan toplumlarını birbirinden ayırır. Coğrafi şartlar, bir toplumun yaşam tarzını, ekonomik faaliyetlerini ve kültürel özelliklerini etkiler. Din, dil, tarih, hukuk, edebiyat, sanat ve ahlak gibi ortak değerler, bir arada yaşayan insanların oluşturduğu kültürü şekillendirir. Bu ortak değerler, toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlar ve ortak duygu ve düşüncelere dayalı bir kimlik oluşmasını sağlar. Bir toplumun kültürü, bu değerlerin bir araya gelmesiyle oluşur ve toplumun yaşam tarzını, inançlarını, değerlerini ve davranışlarını belirler. Dolayısıyla, din, dil, tarih, hukuk, edebiyat, sanat ve ahlak gibi ortak değerler, insan toplumlarının birbirinden farklılıklarını ve bir arada yaşama yeteneklerini belirleyen önemli unsurlardır. Bu değerler, toplumun birlik ve bütünlüğünü

⁸⁵ Mustafa Şahin, *Son dönem İslam düşünürlerinin ahlak anlayışı*, Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi.

⁸⁶ Ayşe Karaköse, *Sosyolojik Yönüyle Ahlak. Bilimname*, 23(2).

⁸⁷ Yavuz Güloğlu, *Ahlak kurallarının türk hukuk sistemine etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(2), 1-18.

sağlar ve ortak kimlik oluşturur. Bu nedenle, kültürel değerlerin bir araya gelmesiyle oluşan kültür, insan toplumlarının en önemli ayırt edici özelliklerinden biridir.⁸⁸

Tarihsel olarak Müslümanlar için din, hayatın her yönünü içine alan bir olgu olmuştur. İslam dininin bir yaşam tarzı olarak benimsenmesi, Müslümanların inançlarını, duygularını, eylemlerini ve ahlaklarını yönlendiren temel bir kurum olduğunu gösterir. İslam, sadece ibadet ve inançla sınırlı kalmaz; aynı zamanda günlük hayatın her alanına yönelik rehberlik sunar. İslam, bir inanç sistemi olarak insanı içten ve dıştan kuşatan, duygu, sezgi, inanç ve düşünceleriyle şekillendiren ve yönlendiren bir yapıdır. Müslümanlar için din, sadece ibadetlerin yapıldığı bir alan değil, aynı zamanda hayatın her anında var olan bir rehberlik kaynağıdır. İslam'ın öğretileri, bireyin inançlarından günlük etkileşimlerine, iş ve aile ilişkilerinden ahlaki tercihlerine kadar her alanı kapsar. Bu bağlamda, İslam'ın amacı, Müslümanların yaşamlarını inanç ve ahlaki değerlere dayalı olarak düzenlemelerini sağlamaktır. İslam'ın hedefi, Müslümanların hem kişisel hem de toplumsal düzeyde adalet, merhamet, dürüstlük ve iyilik gibi değerleri yaşayarak dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmalarını sağlamaktır. Dolayısıyla, İslam'ın bu kapsamlı hedefi, Müslümanların hayatlarını tüm yönleriyle etkileyen bir din olarak algılanmasını sağlar.⁸⁹

1.1.3.Örf ve Adetler

Örf ve adetlerimizden, konuşma biçimimize, giyim tarzımıza kadar pek çok alanda İslam dininin etkisi görülür. Aile içindeki ilişkilerden, komşularla olan etkileşimlere kadar her türlü gelenek ve yaşam tarzımızda İslam'ın izleri bulunur. Çocuklarımıza verdiğimiz isimlerde, ehli beyt ve sahabelerin isimlerini tercih etmemiz, onlara olan sevgimizin ve bağlılığımızın bir ifadesidir. Düğün, bayram ve mutlu günler gibi özel günlerde dost ve akrabaların bir araya gelmesi, ziyaretlerin yapılması da İslam'ın önerdiği kardeşlik ve dayanışma ruhunun bir yansımasıdır. Bu davranışlar, dinimizin çeşitli tavsiyeleri ve öğretileriyle şekillenir. Müslümanlar arasındaki birlik ve beraberlik duygusu, bu geleneksel uygulamalarda önemli bir rol oynar. İslam'ın öğretileri, toplumsal ilişkilerimizi ve yaşam tarzımızı derinlemesine etkiler. Bu öğretiler, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini dostluk, saygı, yardımlaşma ve merhamet gibi değerler üzerine kurmalarını teşvik eder. Ayrıca, İslam'ın tavsiyeleri ve örnekleri, toplum içindeki dayanışma ve yardımlaşma kültürünün gelişmesine katkıda bulunur. Sonuç olarak, örf ve adetlerimizden, isim seçimine kadar pek çok alanda İslam dininin etkisi hissedilir. Bu etki, Müslüman toplumunun birlik ve beraberliğini pekiştirir ve karşılıklı sevgi, saygı ve yardımlaşma üzerine kurulu bir sosyal dokuyu destekler.⁹⁰

2.Toplumsal Normlar ve Kurallar

Toplumsal düzen içinde bireylerin birbirleriyle etkileşimde bulunarak belirli bir düzen içinde hareket etmeleri, toplumsal denetim olarak adlandırılır. Bu sosyal olgu, sosyolojinin ve diğer sosyal bilimlerin üzerinde durduğu önemli konulardan biridir. Toplumsal denetimin açıklanmasında en sık başvurulan etkenler arasında kurallar, kurumlar, organlar ve yöntemler bulunmaktadır. Ancak, bu etkenlere kaynaklık eden ve toplumsal davranışları yönlendiren temel unsurlar normlar ve değerlerdir. Normlar, toplumun belirli bir davranış biçimini kabul ettiği ve uygun gördüğü standartlardır. Toplumun üyeleri arasında belirli bir uyum ve iş birliği sağlanması için normlar belirlenir ve bu normlar genellikle açık ya da örtük bir şekilde toplumun bireyelerine iletilir. Değerler ise, toplumun önemseydiği ve saygı duyduğu idealler, inançlar ve ilkelerdir. Değerler, toplumun üyeleri tarafından benimsenir ve davranışları şekillendirir. Normlar ve değerler, toplumsal denetimin temelini oluşturur. Toplumun belirli bir düzen içinde hareket etmesini sağlayarak sosyal uyumu ve istikrarı sağlarlar. Örneğin, bir toplumda hırsızlık normlarına aykırı bir davranış olarak kabul edilir ve hırsızlık yapan bireyler toplum tarafından dışlanır veya cezalandırılır. Bu normlar ve değerler, bireylerin davranışlarını belirlerken etkili bir rol oynar ve toplumun sağlıklı işleyişini destekler. Bu bağlamda, toplumsal denetimin açıklanmasında normlar ve değerlerin önemi büyüktür. Bu unsurlar, bireylerin toplumsal normlara uygun davranışlar

⁸⁸ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, Toplum hayatımızda dinin yeri ve din eğitiminin önemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 45-49.

⁸⁹ Maksut Çetin, Dindarlık-ahlak ilişkisi ve dîni-toplumsal yansımaları. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, (13), 83-106.

⁹⁰ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, Toplum hayatımızda dinin yeri ve din eğitiminin önemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 45-49.

sergilemelerini teşvik eder ve toplumun düzenini sağlar. Dolayısıyla, sosyal bilimlerin toplumsal denetim üzerine yaptığı çalışmalarda normlar ve değerlerin etkisi genellikle ön plandadır.⁹¹

Normlar, toplumun belirli bir davranış biçimini kabul ettiği ve uygun gördüğü standartlardır. Bu normlar genellikle "ideal davranış" veya belirli "doğrular" etrafında şekillenir. Değerler ise, toplumsal davranışta bulunurken insanlara neyin önemli, neyin önemsiz olduğu konusunda rehberlik eder. Değerler, toplumun kültürel kodları içinde belirlenir ve bireylere toplumun değerlerine uygun davranışları sergilemeleri konusunda yol gösterir. Değerler, toplumsal davranışların kültürel koşullara uygun olmasını sağlar. Bu da bireylerin davranışlarının genel kültürel sistemin içinde anlamlı hale gelmesini sağlar. Örneğin, bir toplumda dürüstlük değeri önemli bir değer olarak kabul ediliyorsa, bireylerin dürüst davranışlar sergilemeleri beklenir ve toplum tarafından takdir edilir. Bu şekilde, değerler toplumsal uyum açısından hayati bir öneme sahiptir çünkü toplumun içindeki bireylerin davranışlarının tutarlılığını ve uyumunu sağlarlar. Normlar ve değerler birlikte çalışarak bireylerin toplumsal davranışlarını şekillendirir ve toplum içindeki uyumu sağlarlar. Normlar, belirli davranışları düzenlerken, değerler bu davranışların toplumun kültürel değerlerine uygunluğunu sağlar. Bu nedenle, normlar ve değerler birlikte işlev göerek toplumun sağlıklı işleyişini desteklerler ve toplumsal uyumu sağlarlar.⁹²

2.1. Toplumsal Kurallar ve Ahlak Kuralları Arasındaki İlişki

Ahlaki öğretiler, kötülüklerden arınmış erdemli bireylerin yetiştirilmesini ve ahlaklı bir toplumun inşasını hedefler. Bu hedef, pek çok farklı görüşe neden olmuştur. Ahlak, hem kültürel hem de dinsel bir boyut kazandıran, şartsız bir karaktere sahip olan ahlaki buyruklarla ilgilidir. Kültür, ahlaki ilkelerin yokluğunda bozulabilir ve sadece estetik veya faydacı bir girişime dönüşebilirken, din de ahlaki ilkelerin yokluğunda yozlaşarak duygusal bir yanılsamaya dönüşebilir. Ahlak kurallarını ihlal etmek, ahlak düzeyinde "ahlaksızlık" olarak kabul edilirken, dini söylemde Tanrı'ya isyan olarak değerlendirilir. Bu nedenle, inancın öngördüğü ilkeleri çiğnemek sadece ahlaki açıdan değil aynı zamanda bir günah ve suç olarak kabul edilir. Bu açıdan bakıldığında, ahlaki öğretiler sadece bireylerin davranışlarını düzenlemekle kalmaz aynı zamanda toplumun da düzenini sağlar. Ahlaklı bir toplum, bireylerin birbirine karşı saygılı, adil ve sorumluluk sahibi olduğu bir ortamı yaratır. Dolayısıyla, ahlaki öğretiler hem bireylerin hem de toplumun refahı için önemlidir ve bu öğretilere uygun davranışlar teşvik edilmelidir.⁹³

Toplumsal normlar, toplumsal değerlerin bir yansıması olarak insan tutum ve davranışlarını yönlendiren ahlaki inançlar ve toplum tarafından onaylanan ortak davranış kuralları olarak tanımlanabilir. Sosyal düzeni sağlayan kurallar, etik kurallar ve yasal düzenlemeler gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkar ve toplumun benzerliklerine dayanarak oluşur. Günümüzde, devlet tarafından korunan hukuk kurallarının yanı sıra ahlak kuralları, dini kurallar ve örf-adet kuralları da toplumsal düzeni sağlamada önemli rol oynar. Bu kurallar, toplumun birlik ve düzen içinde yaşamasını sağlar. Ahlak kuralları, bireylerin birbirlerine saygılı, adil ve dürüst olmalarını teşvik eder. Dini kurallar, insanların manevi yönden güçlenmelerine ve toplumun değerlerine bağlı kalmalarına yardımcı olur. Örf ve adet kuralları ise kültürel kimliğin korunmasına ve toplumun geleneklerine bağlı kalmasına katkıda bulunur. Bu kuralların varlığı, toplumda birlik ve uyumun sağlanmasına katkıda bulunur. Herkesin aynı kurallara uyum sağlaması, toplumda güven, adalet ve huzurun korunmasına yardımcı olur. Dolayısıyla, toplumsal normlar ve kurallar, toplumun sağlıklı bir şekilde işlenmesini sağlayan temel unsurlardır.⁹⁴

⁹¹ Selim Eren, İnanç ve sosyo-kültürel çevre etkileşimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 129-152.

⁹² Selim Eren, İnanç ve sosyo-kültürel çevre etkileşimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 129-152.

⁹³ Harun Çağlayan, Ahlâki Davranış Açısından İnanç Ve Görev Ahlakı. *Şarkiyat*, 8(1).

⁹⁴ Yavuz Güloğlu, Ahlak kurallarının Türk hukuk sistemine etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(2), 1-18.

2.2. Din Eğitimi ve Toplum İlişkisi

Din eğitimi insanın yaşamında önemli bir yere sahiptir ve çeşitli gerekçelerle bu eğitimin önemi vurgulanabilir⁹⁵:

- 1) Temel Sorulara Cevap Verme: Din eğitimi, insanın hayatının anlamı, varoluşsal soruları, ölüm ve sonrası gibi temel konulara cevap aramasına yardımcı olur. İnsanın hayatında yönlendirici bir rol oynar.
- 2) Kültür Aktarımı: Din eğitimi, kültürümüzün gelecek nesillere aktarılmasında kritik bir rol oynar. Din, bir toplumun kültürel kimliğinin önemli bir parçasıdır ve bu kimliğin korunması ve devam ettirilmesinde din eğitimi önemlidir.
- 3) Dinî Sorumluluklar: İslam dininin kendisi, Müslümanları dinlerini öğrenmeye ve başkalarına öğretmeye teşvik eder. Bu nedenle, din eğitimi Müslümanlar için önemli bir görevdir.
- 4) Doğru Bilgi Sağlama: Din eğitimi, yanlış ideolojilere, batıl inançlara ve hurafelere karşı koruma sağlar. Doğru bilgiye sahip olan bireyler, bu tür sapmalardan kaçınıbilirler.
- 5) Diğer Dinlere Tavrı Belirleme: Din eğitimi, diğer dinlere ve inançlara karşı nasıl bir tavır alınacağını belirler. Hoşgörü, anlayış ve diyalogu teşvik eder.
- 6) Kavramların Doğru Anlaşılması: Din eğitimi, dini kavramların doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlar. Bu, dini inancın daha derinlemesine anlaşılmasını ve yaşanmasını mümkün kılar.
- 7) Toplum ve Kültür Bağlamında Yabancılaşmama: Din eğitimi, genç nesillerin toplumlarına ve kültürlerine daha bağlı olmalarını sağlar. Bu, toplumda ve kültürde birlik ve uyumu artırır ve yabancılaşmayı önler.

Bu gerekçeler, din eğitiminin bireylerin ve toplumların hayatında neden önemli olduğunu açıklar. Din eğitimi, bireylerin kişisel gelişimine, kültürel kimliğin korunmasına ve toplumun uyum ve birliğine katkıda bulunur.

Sosyal ahlakın temel unsurları olan insan sevgisi, vatan-millet sevgisi, anne-babaya ve büyüklere saygı, devlete karşı görevler gibi değerlerin kazandırılması önemlidir ve bu değerlerin din eğitimi ve okullarda öğrencilere aktarılması gereklidir. Bu sayede toplumun sahip olduğu ahlaki değerlerin yeni nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılması sağlanır ve eğitimin toplumsal işlevi gerçekleştirilmiş olur. Din eğitimi, toplumun istikrarlı şekilde varlığını devam ettirmesini sağlayan sosyal ahlakın eğitimiyle doğrudan ilgilidir. Din eğitiminin toplumsal fonksiyonları arasında sosyal ahlakın eğitimi öncelikli bir yer tutar. Bu eğitim, bireylerin toplumsal yaşama katılımını ve uyumunu sağlamak için gereken değerleri öğrenmelerini sağlar. İnsan sevgisi, vatan-millet sevgisi, aileye ve büyüklere saygı gibi temel değerler, toplumun birlik ve beraberliğini güçlendiren unsurlardır ve bu değerlerin din eğitimi yoluyla öğretilmesi, toplumun sosyal yapısının korunmasına katkıda bulunur. Bu şekilde, din eğitimi toplumun istikrarını ve uyumunu sağlayan önemli bir araç haline gelir.⁹⁶

2.3. Ahlaki Açıdan İnanç ve Görevler

İslam'a göre ahlaki erdemlere uygun bir yaşam sürmek, inanan bireyler için ebedi hayatta cenneti kazanmaya götüren bir yoldur. İslam ahlakı, geçici dünya hayatının ötesindeki ebedi hayata yönlendirir. İslam'a göre, ahlaki olarak kötü davranışlarda bulunmak, kişinin ebedi hayatta zarar görenlerden olmasına yol açar. Bu nedenle, inanan bir kişinin bu ilahi vaatlere kayıtsız kalması düşünülemez. İslam'ın öğretilerine göre, ilahi buyruklara uymak veya uymamak, kişinin ebedi kurtuluşu için kritik bir öneme sahiptir. İslam'ın ahlaki prensipleri, bireylerin hem dünya hem de ahiret hayatlarını etkiler. İslam ahlakı, kişinin toplum içindeki davranışlarını da şekillendirir ve toplumsal normların güçlenmesine katkıda bulunur. Bu bağlamda, İslam'ın öğretileri ve ilahi buyruklar, bireylerin ahlaki erdemlere uygun davranışlar sergilemelerini teşvik eder. Bu davranışlar, hem bireyin kendi ebedi kurtuluşu için önemli olup hem de toplumun düzeni ve huzuru için gereklidir. İslam'ın ahlaki prensipleri, toplumsal normların güçlenmesine ve yaygınlaştırılmasına katkıda bulunarak toplumun sağlıklı işleyişini destekler. Bu

⁹⁵ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, Toplum hayatımızda dinin yeri ve din eğitiminin önemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 45-49.

⁹⁶ Ramazan Bulut, Okulda Din öğretiminin toplumsal temeli ve işlevleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 20-37.

nedenle, dinin önemi, İslam'ın ahlaki değerlerinin toplum içindeki yaygınlaşması ve uygulanmasıyla açıkça ortaya çıkar.⁹⁷

Hız. Peygamber (s.a.v.), “İman açısından müminlerin en kâmilisi, ahlakı en iyi olandır”, “Ben ahlaki erdemleri tamamlamak için gönderildim”, “İyilik ahlak güzelliğidir, günah ise (kişiyi) huzursuz eden ve başkalarının bilmesini istemediği şeydir” buyurmuştur.⁹⁸ Hız. Peygamber (s.a.v.) tarafından yapılan bu sözler, İslam'ın ahlaki boyutuna ve önemine vurgu yapmaktadır. Hız. Peygamber'in ifadesine göre, iman açısından en mükemmel olan kişi, ahlaki değerleri en iyi şekilde yaşayan kimsedir. O, ahlaki erdemleri tamamlamak için gönderilmiş ve İslam'ın temel öğretilerinden biri olan iyilik ahlakının güzelliğini vurgulamıştır. Aynı şekilde, günahın kişiyi huzursuz eden ve başkalarının bilmesini istemediği bir davranış olduğunu ifade etmiştir. Hız. Peygamber'in adaletle ilgili öğretileri de önemlidir. O, kişiler arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde adaletin önemine vurgu yapmıştır. Adalet, dış görünüşe göre değil, gerçek hakikate uygun olarak hüküm verilmesini sağlar. Ayrıca, bir yargı kararı sonucunda birinin diğerine fazla bir hak geçtiğinde, bu hakkın iade edilmesini tavsiye etmiştir. Dini kuralların, toplumsal ahlak kurallarına dönüştürülmesinde önemli bir rolü olduğu da belirtilmiştir. Din, ahlaki değerleri toplumsal bilince aktarmak ve insanların bu değerlere uyum sağlamasını teşvik etmek için bir araç olarak kullanılır. Bu şekilde, toplumda adalet, dürüstlük, merhamet gibi ahlaki değerlerin yaygınlaşması ve güçlenmesi sağlanır.

3. Ahlak Eğitiminde Ailenin Rolü

Bireyin sosyalleşmesi ve karakter yapısının oluşmasında, yakın çevresinin büyük etkisi vardır. Bu süreçte, ilk olarak bireyin temas halinde olduğu ailesi ve aile içindeki büyüklerin rolü önemlidir. Aile, bireyin ilk örnek aldığı ve etkileşimde bulunduğu çevredir. Aile üyelerinin davranışları, tutumları ve değerleri, çocuğun karakter yapısının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynar. Aileden sonra, çocuğun gençlik dönemine doğru ilerlemesiyle birlikte arkadaşları ve öğretmenleri etkili olmaya başlar. Arkadaşlar ve öğretmenler, çocuğun dış dünyayla olan ilk yoğun etkileşimini sağlarlar. Bu süreçte, çocuk, arkadaş çevresinden ve öğretmenlerinden aldığı destek, rehberlik ve örnek almayla kendi kişilik yapısını oluşturur. Özellikle okul öncesi dönem ve okul dönemi, çocuğun ahlaki ilkeleri öğrenmeye başladığı ve algı düzeyinin geliştiği önemli zaman dilimleridir. Bu dönemlerde çocuğa, yaşına uygun şekilde ahlaki ilkelerin ve değerlerin öğretilmesi önemlidir. Eğer bu dönemde doğru ahlaki eğitim verilmezse, sonraki yıllarda bu eksiklik telafi edilmesi zor olabilir. Sonuç olarak, bireyin sosyalleşmesi ve karakter yapısının oluşmasında aile, arkadaşlar ve öğretmenler gibi yakın çevresinin büyük etkisi vardır. Bu çevrelerden alınan örnekler, rehberlik ve eğitim, bireyin kişilik gelişimini belirleyen önemli unsurlardır. Bu nedenle, çocukluk döneminde doğru ahlaki eğitim ve rehberlik sağlanması, bireyin ileriki yaşamında sağlıklı bir karakter yapısına sahip olmasını sağlar.

Hız. Peygamber'in ifadesinde belirtildiği gibi, aile bireyleri, evde yetişmekte olan bir çocuğun gelişme çağını göz önünde bulundurarak davranmalı ve hareketlerinden sorumludur. Peygamberimiz, insanların çeşitli rollerde olduklarını ve bu rollerin bir sorumluluk getirdiğini vurgulamaktadır. Öncelikle, aile içindeki erkeklerin, ailenin başı olarak, ailelerinin çobanı olduğu ve ailesinden sorumlu olduğu belirtilir. Kadınlar ise evin çobanı olarak kabul edilir ve aile içindeki sorumluluklarını yerine getirmeleri beklenir. Her bir aile bireyi, aile içindeki rollerini yerine getirirken, sorumluluklarını da üstlenir. Bu ifade, aile içindeki her bireyin, aile içindeki diğer bireylerin refahı ve iyiliği için sorumluluk taşımaya gerektiğini vurgular. Ailedeki herkesin, birbirine karşı saygılı, sevgi dolu ve yardımcı olmaya odaklanmış bir şekilde davranması gerektiği belirtilir. Sonuç olarak, Hız. Peygamber'in ifadesi, aile içindeki bireylerin birbirlerine karşı sorumluluklarını ve rollerini hatırlatır. Aile içindeki herkesin, birbirine destek olması ve aile birliğini koruması, sağlıklı bir aile yaşamının temelidir. Bu nedenle, aile bireyleri, evde yetişmekte olan çocuğun gelişimini göz önünde bulundurarak hareket etmeli ve onun iyi yetişmesi için ellerinden gelen gayreti göstermelidirler.⁹⁹

⁹⁷ Selim Eren, İnanç ve sosyo-kültürel çevre etkileşimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 129-152.

⁹⁸ Yavuz Güloğlu, Ahlak kurallarının Türk hukuk sistemine etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(2), 1-18.

⁹⁹ Selim Eren, İnanç ve sosyo-kültürel çevre etkileşimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 129-152.

4. İslam Ahlakı

İslam ahlakı, akla dayanan bir inanç sistemini, tabiatı ve tabiatüstünü birleştiren bir ahlaki çerçeve olarak görünmektedir. Bu ifade, İslam'ın ahlaki prensiplerinin insanın akıl ve inancıyla uyumlu olduğunu ve aynı zamanda doğal dünya ile üstün varlık arasındaki dengeyi sağladığını vurgular. İslam ahlakı, insanın akıl ve mantığıyla düşünmesini, doğru ve yanlış arasında ayırım yapmasını teşvik eder. Aynı zamanda, İslam'ın öğretileri, insanın içsel inancını ve ruhsal boyutunu güçlendirir ve onu tabiatüstüyle olan ilişkisinde rehberlik eder. İslam'a göre, insanın dünya ve ahiret hayatını etkileyen değerler ve davranışlar, hem akılla hem de inançla uyum içinde olmalıdır. Bu bağlamda, İslam ahlakı, insanın dünya ile tabiat arasındaki dengeyi korumasını ve aynı zamanda tabiatüstüyle olan ilişkisini güçlendirmesini sağlar. İslam'ın öğretileri, akıl ve inancı birleştirerek bireyin hem dünya hem de ahiret hayatını etkileyen ahlaki bir çerçeve sunar. Bu nedenle, İslam ahlakı, insanın akıl ve inancını birleştiren ve tabiatla tabiatüstü arasındaki dengeyi sağlayan kapsamlı bir ahlaki yaklaşım olarak görünmektedir.¹⁰⁰

Kur'an-ı Kerim'de, Müslümanların yeryüzünde doğruyu ve adaleti hakim kılmak için çaba göstermeleri gerektiğine dair birçok ayet bulunmaktadır. Bu çabalar, haksızlıklara ve yanlışlıklara müdahale etmeyi, zor durumdaki insanlara yardım etmeyi içerir. İslam kültüründe, bu konudaki ahlaki görev genellikle "emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i anil-münker" prensibi çerçevesinde ifade edilmiştir. Bu prensip Türkçe'de "iyiliği emretmek, teşvik etmek ve kötülükten sakındırmak, uzak tutmak" şeklinde ifade edilir. Bu prensip, Müslümanların toplum içindeki sorumluluklarını yerine getirmelerine yönelik bir rehberlik sağlar. İyiliği teşvik etmek, insanların doğru ve adil davranışlarına özendirilmeyi içerirken, kötülükten sakındırmak da toplumda huzursuzluğa ve haksızlığa neden olan eylemlerin engellenmesine yardımcı olur. Bu şekilde, Müslümanlar toplumda adil bir düzenin kurulmasına ve insanların haklarının korunmasına katkıda bulunurlar. Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i anil-münker prensibi, İslam'ın temel ahlaki ilkelerinden biridir ve Müslümanların sosyal sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olur. Bu prensip, toplumda adaletin ve huzurun sağlanmasına katkıda bulunarak İslam'ın insanlık için getirdiği değerleri uygulamada önemli bir rol oynar.¹⁰¹

İslam, inanç ve eylem, ahlak ve yönetim bütünlüğünü hedefleyen kapsamlı bir dindir. Bu din, yaşamın her yönüne yönelik rehberlik sunar. Müslümanlara göre İslam dini, inanç ve duygu, eylem ve ahlak, hukuk ve siyasetten oluşur. Dolayısıyla, İslam'ı kabul eden biri, bu dinin ahlaki ilkelerine, hukuk sistemine ve siyasi önerilerine tamamen uyması gerektiğini anlar. İslam'ın öğretileri, sadece bireylerin manevi hayatını değil, aynı zamanda toplumun sosyal, hukuki ve siyasi yapısını da düzenler. İslam'ın ahlaki prensipleri, bireylerin ve toplumun refahını artırmak ve adil bir düzenin sağlanmasını hedefler. İslam'ın hukuk ve siyasetle ilgili öğretileri, adil ve insan haklarına saygılı bir toplumun oluşturulmasını teşvik eder. Dolayısıyla, İslam'ı kabul eden biri için din sadece kişisel bir inanç değil, aynı zamanda toplumsal bir yaşam tarzıdır. İslam'ın öğretilerine tamamen uyum, Müslümanlar için bir zorunluluktur ve bu uyum, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde adaletin ve huzurun sağlanmasına yardımcı olur.¹⁰²

TARTIŞMA ve SONUÇ

Toplumsal hayatın içindeki olayların temelinde bulunan ahlakın, birey ve toplum tarafından yaşanabilmesinin köklerini anlamak için, farklı bakış açılarıyla ahlak konusu ele alınmıştır. Hukuk, din, örf ve adetler, ahlakın toplumsal dayanaklarını oluşturur. Bu unsurların bir arada yaşamayı mümkün kılan bir gereklilik olduğu görülür. İnsanın topluluk içinde yaşaması, onun ahlaki bir varlık potansiyelini taşıdığı anlamına gelir. Dolayısıyla, toplum, ahlakın yaşanılmasının beklendiği bir yerdir. İkili ilişkilerde, aidiyet hissedilen topluluklarda ve toplumun bütününde, mutluluk, gelişim ve huzurun sağlanabilmesi için bireylerin eğitiminde ahlaki değerlerin ölçüt olması önemlidir. Ahlaki değerler, toplumun işleyişinde kritik bir role sahiptir. Bu değerler, bireylerin davranışlarını yönlendirir, toplumsal ilişkileri düzenler ve toplumun refahını artırır. Dolayısıyla, toplumun sağlıklı bir şekilde işlemesi ve herkesin huzur içinde yaşayabilmesi için ahlaki değerlere uyum büyük önem taşır.

¹⁰⁰ Selim Eren, İnanç ve sosyo-kültürel çevre etkileşimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 129-152.

¹⁰¹ Ali Çakso, İslam ve Ahlak Felsefesi: "Kötülükten Sakındırma" Prensibinin Yardıma Koşmaya Etkisi. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 11-22.

¹⁰² Maksut Çetin, İslam'da Siyaset-Ahlâk İlişkisi ve Toplumsal Yansımaları. *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, (16), 141-179.

Sonuç olarak, toplumsal hayatın içinde ahlakın önemi büyüktür. Hukuk, din, örf ve adetler gibi unsurlarla birlikte ahlak, toplumun temel dayanaklarından biridir. Toplumun huzur ve refahının sağlanması için bireylerin ahlaki değerlere uygun davranışlar sergilemesi ve bu değerleri yaşaması önemlidir.

KAYNAKLAR

Aşıkoğlu, N. (1998). Toplum hayatımızda dinin yeri ve din eğitiminin önemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 45-49.

Bulut, R. (2011). Okulda Din öğretiminin toplumsal temeli ve işlevleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 20-37.

Çağlayan, H. (2016). Ahlâkî Davranış Açısından İnanç Ve Görev Ahlakı. *Şarkiyat*, 8(1).

Çaksu, A. (2013). İslam ve Ahlak Felsefesi: "Kötülükten Sakındırma" Prensibinin Yardıma Koşmaya Etkisi. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 11-22.

Çetin, M. (2021). Dindarlık-ahlak ilişkisi ve dînî-toplumsal yansımaları. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, (13), 83-106.

Çetin, M. (2022). İslam'da Siyaset-Ahlâk İlişkisi ve Toplumsal Yansımaları. *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, (16), 141-179.

Eren, S. (2007). İnanç ve sosyo-kültürel çevre etkileşimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 129-152.

Güloğlu, Y. (2020). Ahlak kurallarının Türk hukuk sistemine etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(2), 1-18.

Karaköse, A. (2012). SOSYOLOJİK YÖNÜYLE AHLAK. *Bilimname*, 23(2).

Şahin, M. (2004). Son dönem İslam düşüncelerinin ahlak anlayışı. Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.